

Hantering vid avlivning av nöt kreatur

Innehåll

Du har ett ansvar som djurägare	4
Vad säger lagen?	4
Vad betyder de olika begreppen?	6
Du måste ha kunskaper!	6
Tillåtna metoder för bedövning och avlivning av nötkreatur, enligt svensk lag	7
Att ta beslut om avlivning	7
Djurens hantering i samband med avlivning	9
Utrustning	10
Bultpistolen	10
Hantering och säkerhet	11
Kulvapen och hagelgevär	13
Kniv	13
Metoder för bedövning och avlivning	14
Bedövning	14
Avlivning – avblodning	16
Så reagerar djuret	16
Avlivning av ett förvildat djur	19
Hantering av det döda djuret	20
Obduktion och provtagning	22
Nergrävning	24
Förbränning i gårdspanna	24
Här kan du få hjälp	25
Försäkringar i samband med djurförluster	25

Du har ett ansvar som djurägare

Att hålla och ansvara för djur innebär att du måste ta ansvar för att djuren mår bra när de lever och att de får sluta sitt liv på ett så skonsamt sätt som möjligt, oavsett om det är aktuellt med avlivning eller slakt. Alla som arbetar med djur har naturligtvis som målsättning att de djur man ansvarar för ska må bra och hålla sig friska. Tyvärr sker oförutsedda händelser ibland. Djuren kan drabbas av sjukdom eller olycksfall, som gör att du måste ta snabba beslut för att förhindra djurlidande.

Förr fanns det alltid byslaktare tillhands om du av olika anledningar inte ville eller kunde slakta eller avliva själv. Under senare decennier har allt färre människor kommit i nära kontakt med slakt och avlivning av husdjur. Byslaktarna har i stort sett försvunnit och många slakterier har lagts ner. Jourverksamheten för nödslakt och avlivning av skadade djur har upphört. Om djuret lider och måste avlivas akut återstår möjligheten att kontakta jourhavande veterinär för att få jobbet utfört.

Som djurägare måste du själv ta ett ökat ansvar för avlivning av sjuka djur och behöver därför kunskaper för hur detta ska gå till. Denna broschyr ger råd och tips till dig som ansvarar för nötkreatur. Vi som författat denna broschyr rekommenderar att du också deltar i någon av de kurser om hantering vid avlivning som anordnas lokalt av bl.a. Svenska Djurhälsovården, Länsstyrelsen eller Hushållningssällskapet.

Vad säger lagen?

Grunden i den svenska djurskyddslagen är att djur ska behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. Ett sjukt och skadat djur ska snarast få nödvändig vård. Är sjukdomen eller skadan så svår, att djuret lider och inte går att bota, ska djuret avlivas omedelbart. Som ansvarig har du alltså en skyldighet att låta avliva svårt sjuka och skadade djur så snabbt som möjligt om de inte är behandlingsbara. Detta är naturligtvis extra viktigt om djuret lider och det inte är möjligt att lindra smärtan. Ett stort djur som är oförmöget att gå eller har svårt att förflytta sig av egen kraft ska avlivas där det befinner sig. Djur som ska transporteras måste kunna stödja på alla sina ben och kunna gå in i transporten av egen kraft. Om du misstänker att en transport kan orsaka djuret ökat lidande ska djuret avlivas direkt i stället.

Som enskild person är det endast tillåtet att bedöva nötkreatur med bultpistol, kulvapen eller hagelgevär och när djuret är bedövat skall alltid avlivning ske

Djur som avlivats på gården utan veterinärbesiktning före slakt får endast användas i det egna hushållet.

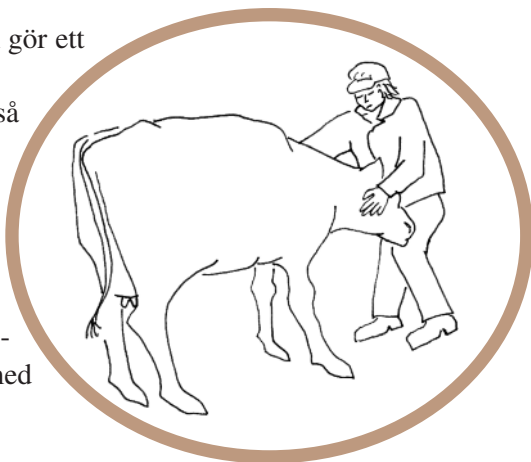
genom att djuret sticks och avblodas inom 60 sekunder. För vissa av dessa vapen krävs vapenlicens. Slakt och annan avlivning av djur regleras i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:77, 2008:69, L 22). Den senaste ändringen i december 2008 i föreskriften berodde på att kontrollansvaret för djurskyddet flyttades från kommunerna till länsstyrelsen. Här beskrivs hur du ska hantera olika djurslag inför bedövning, vilka bedövningsmetoder som är godkända för de olika djurslagen, och hur man slutligen avlivar och kontrollerar att djuret har avlidit. Kravet på bedövning medför att avlivning av obedövade djur inte är tillåten i något sammanhang. Speciella regler gäller dock vid distansavlivning. Läs mer under avsnittet om avlivning av ett förvildat djur. Läs gärna föreskriften för att få mer bakgrundsinformation om avlivning av lantbruksdjur.

Vad betyder de olika begreppen?

För att det ska vara tydligt med de olika begreppen är det viktigt att definiera vad vi egentligen menar:

I broschyren använder vi djurskyddsförordningens betydelse av orden bedövning, avlivning och slakt:

- Med bedövning menas metoder som gör ett djur medvetslöst inför avlivningen.
- Med avlivning menas att man gör så att djuret dör.
- Med slakt menas avlivning genom avblodning av ett djur för att använda slaktkroppen som livsmedel eller foder.
- Med distansavlivning menas avlivning på avstånd genom skjutning med bröstskott.

Tyvärr sker oförutsedda händelser ibland – djuret kan t.ex drabbas av sjukdom eller olycksfall – som gör att du måste ta ett snabbt beslut för att hindra att djuret lider.

Du måste ha kunskaper!

Du som ska hantera djur i samband med avlivning måste ha goda kunskaper om djurskydd och praktisk djurhantering och tillräckliga färdigheter för att kunna följa de lagkravs som ställs vid avlivningar. Om du ska bedöva och avliva djur måste du också vara väl förtrogen med såväl vapen som de bedövnings- och avlivningsmetoder som ska användas. För att avliva enstaka egna djur krävs dock ingen formell utbildning. Vi rekommenderar ändå att du deltar i någon av de utbildningar som bl.a. Svenska Djurhälsovården anordnar.

De företag eller organisationer som bedriver kommersiell verksamhet med slakt eller avlivning av djur ska se till att den personal som bedövar och avlivar har fått nödvändig utbildning. Exempel på sådana företag är slakterier och Svensk Lantbrukstjänst AB som utföra avlivning och insamling av livsmedelsproducerande djur. Utbildningen ska ha en teoretisk och en praktisk del och dokumenteras.

Tillåtna metoder för bedövning och avlivning av nötkreatur enligt svensk lag

I Sverige är det tillåtet att använda följande metoder för bedövning och avlivning av nötkreatur:

Bultpistol	Allvarlig och obotlig skada på hjärnan framkallad av ett slag och penetration av bulten i pistolen. Avlivning sker därefter genom avblodning.
Vapen med fri projektil	Allvarlig och obotlig skada på hjärnan framkallad av ett slag och penetration av en eller flera projektiler (kulor eller hagel). Avlivning sker därefter genom avblodning.

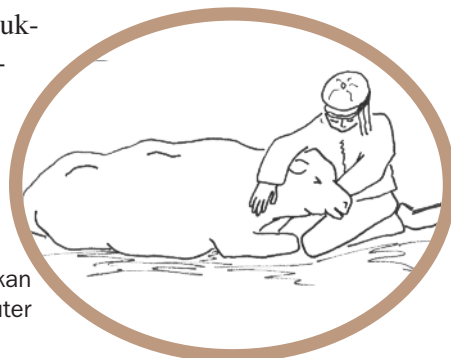
Efter bedövning av djuret och kontroll att det är ordentligt bedövat, ska avlivningen alltid verkställas genom avblodning. Avblodning ska göras så fort som möjligt efter bedövningen. När djuret är avlivat är du skyldig att kontrollera att djuret är dött.

Veterinär får även använda avlivningsvätska. Vid avlivningar i samband med smittsamma sjukdomar kan Jordbruksverket besluta att andra regler kan gälla. Då kan även elektrisk bedövning, avlivning med elektricitet eller hjärnstamstick tillåtas. Hjärnstamstick innebär att ett smalt, vasst instrument sticks in och roteras i djurets hjärnstam genom skothålet som orsakats av bultpistol eller skjutvapnet. Denna metod är förbjuden i Sverige utom efter särskilda beslut av Jordbruksverket i samband med smittskyddsavlivningar. Metoden kan då användas för att undvika att sprida smitta via blod som spills.

Att ta beslut om avlivning

Djurskyddslagen kräver att du ska våga ta beslut när ett husdjur du har ansvar för är så sjukt att djuret inte går att behandla och kanske lider. Beslutet att avliva ett husdjur eller produktionsdjur kan kännas svårt att ta och det finns därför risk att beslutet skjuts på framtiden. Om det är uppenbart att djuret har ont och inte går att bota ska det av djurskyddsskäl avlivas så snart som möjligt. Som djurägaren riskerar du att

Beslutet att avliva ett husdjur eller produktionsdjur kan kännas svårt att ta och det finns risk att man skjuter beslutet på framtiden.

anmälas för djurplågeri och åtalas om ett djur som lider inte tas om hand på ett riktigt sätt.

Det är viktigt att avlivningen är så stressfri som möjligt och att säkra metoder används så att djuret snabbt blir medvetslöst och döden blir smärtfri.

Exempel på tillstånd där avlivning av djuret är bästa alternativet:

- Sjukdomstillstånd som orsakar akut smärta för djuret, t.ex. frakturer på ben eller höfter som gör att djuret inte kan stå eller gå.
- Döende djur som lider.
- Svaghet på grund av allvarligt kroniskt sjukdomstillstånd som gör att djuret är för svagt att resa sig eller förflytta sig.
- Sjukdomstillstånd som inte går att bota eller som är uteslutet att behandla av ekonomiska skäl.
- Kalvning där komplikationer uppstår och du bedömer att enda utvägen är att avliva modersdjuret och därmed snabbt minska kons lidande.

Att ta beslut om att avliva ett djur kan kännas svårt. När beslutet väl är taget är det viktigt att vara bestämd, målinriktad och veta att avlivningen är en av de viktigaste djurskyddsåtgärderna i en modern djurhållning. En annan minst lika viktig faktor är att man tränat i förväg, lärt sig hantera utrustningen och tillsammans med en kunnig person övat in tekniken. Om du är osäker på att klara avlivningen själv måste du söka hjälp av veterinär eller någon annan med erfarenhet av avlivning av nötkreatur.

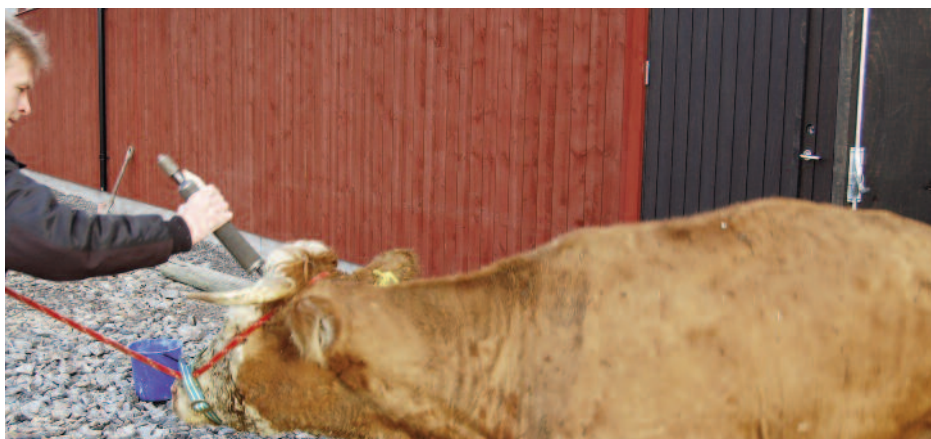
Flockdjur som är vana att alltid vara i sällskap med andra djur mår bäst av att avlivas i närheten av flocken.

Djurens hantering i samband med avlivning

Djurskyddslagen anger att ett djur som förs till slakt och slaktas, ska skonas från onödigt obehag och lidande. Denna regel gäller naturligtvis också när ett djur ska avlivas hemma på gården. Ett stort djur som är skadat eller sjukt och har svårt att röra sig ska bedövas och avlivas på platsen utan att flyttas. Du får alltså inte dra ut ett liggande, skadat djur medan det lever med t.ex. spännband och traktor. Djuret ska i dessa fall först bedövas och avlivas och djurkroppen får flyttas sedan djuret dött.

Flockdjur som är vana att alltid vara i sällskap med andra djur mår bäst av att avlivas i flocken eller i närheten av flocken. Både forskning och praktiska erfarenheter tyder på att djur inte påverkas nämnvärt av att stå bredvid ett djur som bedövas förutsatt att man arbetar lugnt. Om djuret som ska avlivas ska tas ut ensamt till en helt ny miljö kan detta utlösa stress och ett stressat djur kan utgöra en fara för de personer som ska hantera djuret. Om det är möjligt ska alltid det drabbade djuret åtminstone ha ett djur till sällskap om det måste tas från flocken. Djuret som ska avlivas kan också hållas i ensambox i närheten av andra djur.

Djurets rörelsefrihet ska begränsas så att skottet kan placeras rätt. Djurets huvud kan t.ex. fixeras med hjälp av grimma. Har man djuren lösgående och har tillgång till ett behandlingsbås med låsbar front kan avlivningen ske här. Skänklarna i behandlingsfronten måste i så fall gå att öppna ända ner till golvet för att djuret inte ska riskera att låsas fast när det ramlar omkull.

Djurets huvud kan behöva fixeras i samband med bedövningen. Att hålla djuret med hjälp av grimma kan vara en bra lösning.

Utrustning

Då beslutet om avlivning är taget och du som ansvarig för djuret ska ta itu med arbetet att bedöva och avliva är det naturligt att känna ett visst obehag och stress inför arbetsuppgiften. I detta läge är det en stor fördel om du redan tidigare läst igenom instruktioner för hur vapnet ska användas. Det allra bästa för att känna sig trygg i situationen är att du skaffar dig utbildning och också provar att använda ditt bedövningsvapen innan det blir ”skarpt läge”, gärna tillsammans med någon erfaren person. En bultpistol kan t.ex. provskjutas mot en spånskiva eller träplanka. Att enbart läsa sig till hur man gör rekommenderas inte.

Bultpistolen

Principen för en bultpistol är att en bult, driven av en krutladdning, slår hål på skallbenet och tränger in i hjärnan. Slagkraften ger upphov till blödningar och svullnad runt hjärnstammen, vilket gör djuret medvetslöst. Bultpistolen är relativt hanteringssäker men är komplicerad i konstruktionen och kan därför lättare krångla jämfört med skjutvapen. Bultpistoler finns av flera märken och i flera prisklasser. Priset kan variera alltifrån 800 kr till över 10 000 kr. Om du räknar med att behöva använda bultpistolen flera gånger om året kan det vara en fördel

Utrustning som du bör ha hemma för att kunna avliva nötkreatur. Ammunition, bultpistoler, dubbeleggad kniv och utrustning för vapenvård inklusive vapenolja.

att satsa på en dyrare kvalitet som är driftssäkrare. Du behöver inte ha licens för att använda en bultpistol.

Hantering och säkerhet

Bultpistolen kan vara farlig för användaren och personer i dess närhet. Det är därför viktigt att du läser igenom tillverkarens instruktioner i förväg. Ladda aldrig pistolen förrän strax innan den ska användas och håll den osäkrade bultpistolen i den hand du ska skjuta med utan att ändra greppet. Det är t.ex. direkt olämpligt att klättra över grindar eller staket med laddad bultpistol! Rikta aldrig bultpistolen mot dig själv eller andra. Förvaring av bultpistol är inte reglerat i lag men den bör hållas inlåst. Bultpistol måste alltid hållas oåtkomligt för barn. En bultpistol som förvaras fuktigt och inte underhålls får sämre slagkraft och fungerar inte tillfredsställande. För att bultpistolen ska fungera bra krävs att den rengörs, smörjs och får torka efter varje användning och förvaras torrt så att den inte rostar.

Ibland kan bedövningen misslyckas. Orsakerna till detta kan vara att t.ex. bulten träffar fel eller att skallbenet är tjockt och du missbedömt vilken laddning som krävs. Vid sådana tillfällen är det viktigt att ha extra ammunition till hands så att du snabbt kan ladda om vapnet. Att ha dubbel uppsättning av bultpistoler kan också vara ett bra alternativ för att kunna agera snabbt och minimera djurets smärta och lidande.

Bultpistol är ett vapen som vid felaktig hantering kan leda till svåra olyckor och även dödsfall.

Ladda aldrig bultpistolen förrän innan du ska skjuta.

Plocka isär och rengör bultpistolen efter användning. Delarna är från vänster: Pistolhylsa, fjäder, avlivningspik, pistolhuvud med avtryckare och slagbult, ammunition, förslutningsskruv och rengöringsborste.

Säker hantering av bultpistol:

- Hantera bultpistolen som om den alltid är laddad.
- Ladda bultpistolen precis innan den skall användas.
- Ett lämpligt grepp för att bära en laddad bultpistol med avtryckararm är att hålla fingrarna under denna. Ha aldrig fingrarna under avtryckararmen när bultpistolen ska avfyras.
- Rikta alltid laddad bultpistolen bort från dig själv och eventuella medhjälpare.
- Håll aldrig handen runt mynningen där bulden skjuts ut.
- Om du tryckt av och inget händer ska du avvakta minst 30 sekunder innan du börjar undersöka vapnet. Avfyrningen kan försenas om ammunitionen blivit fuktskadad.
- Undvik friskott i luften.
- Försäkra dig om att vapnet inte är laddat vid rengöring!

Skjutvapnet och ammunitionen måste vara anpassade både till nötkreatur och till djurets storlek. Om du konsekvent använder kraftigare ammunition än vad som behövs sliter detta mycket på bromsmekanismen i bultpistolen. Om det upprepas ofta kan bulden så småningom lossna och bli en livsfarlig projektil. Av samma anledning bör du heller aldrig testskjuta en bultpistol i luften utan motstånd. Alltför klen ammunition kan å andra sidan leda till att djuret inte blir tillräckligt bedövat. Detta kan leda till ökat djurlidande och är givetvis oacceptabelt samtidigt som det kan medföra risker för dig som bedövar.

Ammunition till bultpistol finns i flera styrkor där tändhattens färg indikerar vilken styrka patronen har. Kontrollera alltid i bruksanvisningen att du har den rätta styrkan på patronen för de djur du skall bedöva. Ammunition måste förvaras torrt och i jämn temperatur för att fungera bra. Även om ammunitionen förvaras i burk med tätslutande lock kan kondens bildas som förstör skotten om burken t.ex. förvaras ute i stallet där temperaturen varierar.

Exempel på laddningar till bultpistol Blitz och Dick

GRÖN: Svag laddningen som används till lamm under 1 år

GUL: Mellanstark laddning som används till kalvar och får

BLÅ: Stark laddning som används till stut, kviga, ko och äldre bagge

RÖD: Extra stark laddning används till ungtjur och tjur

Tjur över 30 månader kan med fördel bedövas med älgstudsare.

Färgkoderna
skiljer mellan
de olika
tillverkarna

Vapen för bedövning får inte släppas ut på marknaden utan ordentlig bruksanvisningar. Du får alltså inte sälja en bultpistol utan bruksanvisning med instruktioner och varningstext. Exempel på bultpistoler som kan köpas i Sverige är Blitz, Schermer, Cash och Dick.

Kulvapen och hagelgevär

Kulvapen och hagelgevär ska alltid hanteras med försiktighet och av personer som har kunskap om hur de ska hanteras säkert. De är farliga vapen i fel händer men betydligt driftssäkrare än bultpistol. Licens för vapnet med ändamål jakt eller avlivning av djur och jägarexamen krävs om du ska använda dessa vapen. Om kulgevär eller hagelgevär används ska vapnets mynning inte vara i direkt kontakt med djurets huvud. Bäst avstånd för kulgevär är ca 1 meter men det får absolut inte överstiga 5 meter. Det kan vara förenat med livsfara för skytten om vapnets mynning placeras för nära djurets huvud. För hagelgevär skall avståndet vara 5 cm till maximalt 25 cm från djurets huvud. På detta avstånd fungerar haglet som en enda projektil och risken för genomskott är betydligt mindre än för kulvapen. Risken för kul och hagel- rikoschetter är extra stor om djuret ligger eller står på ett betonggol. Det är viktigt att använda färsk ammunition som förvarats torrt. Din egen säkerhet är mycket viktigt i detta sammanhang.

Skjutvapnet och ammunitionen måste vara anpassat både till nötkreatur och djurets storlek. Mer information om detta finns i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:77, 6 kap, 14 §). Kulvapen och hagelgevär skall förvaras väl inlåsta.

Kniv

Kniven ska vara vass och bör helst vara dubbeleggad och minst 20 cm lång.

Tabell 1. Regler för bedövning av nötkreatur med kulgevär eller hagelgevär.

Riktning	Kulgevär *			Hagelgevär	
	Ammunition	Anmärkning	Avstånd	Ammunition	Avstånd Vapnet ska
Vinklas så att skottet riktas genom hjärnstammen.	Minst klass 3. För tjurar äldre än 30 mån minst klass 2.	Hålspetsammunition får inte användas i klass 3 till nötkreatur som väger mer än	100 kg.	Högst 5 meter.	Kaliber 20 eller grövre, med minst 28 g hagel av storlek minst 2,75 mm (US 6).

* Indelningen i klasser följer Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt.

Metoder för bedövning och avlivning

Avlivningen utförs i två steg. Först måste djuret bedövas på ett effektivt sätt så att det inte kan uppleva någon smärta. När djuret är medvetslöst ska det avblodas. Djuret dör sedan av syrebrist när inget blod strömmar till hjärnan.

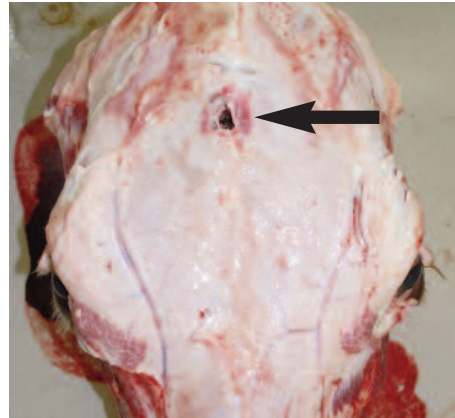
Bedövning

Nötkreatur ska bedövas med antingen bultpistol, kulgevär eller hagelgevär. Andra bedövningssätt är inte tillåtna i Sverige. Djuret ska skjutas så att hjärnan träffas och skadas varvid djuret omedelbart förlorar medvetandet. Bultpistol leder nämligen inte till omedelbar död. Det är istället trycket tillsammans med kraften i slaget som bedövar djuret genom blödningar i hjärnans basala delar. Mynningen på bultpistolen ska alltid vara i direktkontakt med djurets huvud i avfyrningsögonblicket. Det är viktigt att bultpistolen placeras rätt. Det underlättar om djuret huvud kan fixeras i behandlingsbox eller med grimma eller liknande i samband med bedövningen. På nötkreatur – med undantag av tjurar och kalvar – ska vapnet placeras i rätt vinkel mot skallbenet och ligga i skärningspunkten av två tänkta linjer mellan vardera öras överkant och ögat på motsatta sidan. Hos nötkreatur är hjärnan placerad högt uppe i huvudet. Ett vanligt fel är att lägga skottet för långt ner mot ögonlinjen så att skottet träffar under hjärnan vilket får till följd att djuret kanske inte bedövas.

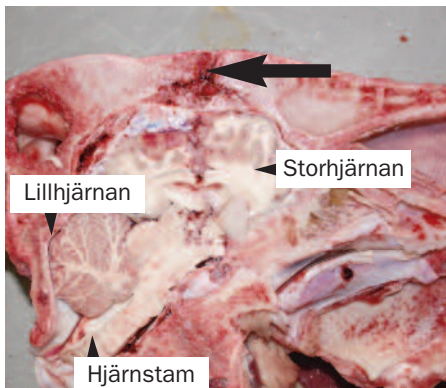
Tjurar, vars skallben är kraftigt, har en förtjockning mitt i pannan. Placera därför vapnet cirka 1 centimeter vid sidan om skallens mittlinje. Tjurar har också en

Placera vapnet i rätt vinkel mot skallbenet och i skärningspunkten av två tänkta linjer mellan öronens överkant och ögat på motsatta sidan.

Bilderna visar rätt placering av skottet för att åstadkomma en säker bedövning.

Genomskärning av en skalle från kviga skjuten med bultpistol.

Rätt placerat skott!

hård skalle i förhållande till sin kroppsvikt och detta kräver kraftigare patroner för att ge bulten en tillräckligt hög hastighet mot skallbenet.

På kalvar ska vapnet placeras i rät vinkel mot skallbenet och något nedanför skärningspunkten mellan de tänkta linjerna ovan från öron till ögon.

Om du använder kulgevär ska vapnets mynning inte vara i direkt kontakt med djurets huvud. För att minska risken att skottet träffar fel bör avståndet vara ca 1 m. När hagelgevär används ska avståndet vara 5–25 cm från djurets huvud.

Om djuret inte blir fullständigt bedövat måste du omedelbart skjuta ett skott till. Där bulten träffat hjärnan blir det en kraftig svullnad som verkar dämpande om du skjuter på samma ställe en gång till. Om du misslyckats med att bedöva djuret med första skottet ska du alltså aldrig skjuta i samma hål eftersom det ger dålig effekt.

Avlivning – avblodning

För att få en snabb avblodning ska du helst använda en vass dubbeleggad kniv (dolk) som ger bra snitt. Bladet bör vara minst 20 cm långt. Avblodningen ska påbörjas inom 60 sekunder efter bedövningen med skjutvapen. Skär ett rejält och djup snitt så att alla, för huvudets viktiga blodådror, öppnas upp. För att lyckas med detta måste du sticka ner mot bröstet, nära hjärtat så att även den djupt liggande artären öppnas. Det är viktigt att dolken är spetsig och skarpslipad för att avlivningen ska gå snabbt. Om avblodningen går alltför långsamt kan ett bedövat djur hinna återfå medvetandet innan avblodningen är avslutad. Vid en riktigt utförd avblodning skall blodet forsa ut ur den bedövade djurkroppen. Kroppen töms lättare på allt blod om kroppen ligger eller hänger med huvudet lägre än bakkroppen. Avblodningen fortsätter även efter hjärtat slutat att slå.

Du kan underlätta avblodningen genom att först skära upp en hudflik och därefter sticka korrekt och öppna upp ordentligt. Om köttet ska användas och du vill hålla en bra hygien kan du använda två knivar. En kniv används då för att skära upp en hudflik och själva sticket görs sedan med ren kniv.

Så reagerar djuret

Om bedövningen fungerat ska djuret omedelbart falla samman och inte visa några tecken på att försöka resa sig igen och blicken ska vara frånvarande och stirrande. Ögonryckningar tyder på att djuret inte är bedövat. Ögonen får heller inte vara inåtrullade så att ögonvitorna syns vilket tyder på ofullständig bedövning. Om djuret är riktigt bedövat ses inga rytmiska, regelbundna andningsrörelser.

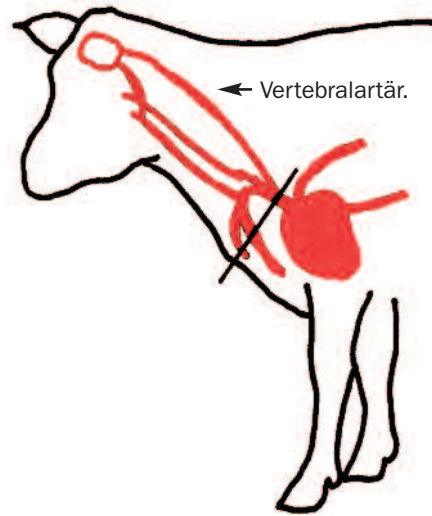
Efter bedövningen måste du alltid avbloda djuret.

Använd en vass dubbeleggad kniv som ger bra snitt och snabb avblodning.

Sticket ska göras i bröstet nära hjärtat så att pulsådern skärs av.

Den djupt liggande vertebralartären kan fortsätta att försörja hjärnan med blod om du utför avblodningen genom stick i halsen.

Avlivning med bultpistol och kniv steg för steg

- Gör i ordning bultpistolen och ta fram extrapatroner, ev. reservvapen och stickkniven. Kontrollera att du har den rätta styrkan på patronen för de djur du ska bedöva.
- Fixera ev. djurets huvud vid behov i lämpligt läge för att komma åt med bultpistolen.
- Stå på ett säkert sätt så du inte riskerar att skada dig själv eller medhjälparen med vapnet.
- Gör bultpistolen skjutklar (osäkra vapnet).
- Ha reservvapen eller extra ammunition till hands om bedövningen misslyckas.
- Placera bultpistolen stadigt och vinkelrätt mot djurets panna i på rätt ställe och avfyra vapnet.
- Se upp så du inte står i vägen när djuret faller eller sparkar.
- Kontrollera bedövningen genom att testa hornhinnereflexen.
- Avbloda snabbt och inom 60 sekunder med stickkniven.
- Ströa med spån eller torv för att samla upp blodet.
- Placera kroppen på lämpligt ställe och anmäl snarast till Svensk lantbruks-tjänst.
- Rapportera ut djuret från CDB.

Du kan snabbt kontrollera att bedövningen lyckats genom att röra vid ögats hornhinna. Djuret ska då inte blinka eller reagera. Efter avblodningen ska du kontrollera att djuret är dött. Du har alltså ett viktigt ansvar att se till att djuret är riktigt bedövat innan avblodning och att djuret verkligen är dött innan du går därifrån.

Döden har inträtt när

- alla reflexer är utsläckta
- djuret är totalt avslappnat
- hjärtat har stannat och djuret inte har någon puls
- andningen har upphört

Kom ihåg!
Bultpistol bara bedövar.
Kontrollera andning och ögon.

Efter bedövningen och avlivningen inträffar reflexmässiga nervryckningar och kraftiga muskelrörelser som man kan uppleva som obehagliga. De kan också vara direkt farliga om man står för nära djuret. Dessa reflexer är helt naturliga och innebär inte att djuret känner något obehag eller smärta.

Du kan snabbt kontrollera att bedövningen lyckats genom att röra ögats hornhinna och se att djuret inte blinkar eller reagerar.

Döden har inträtt när alla reflexer är utsläckta.

Avlivning av ett förvildat djur

Vi jagar under förhållanden som är mycket annorlunda jämfört med omständigheterna vid avlivning av husdjur och det finns en särskild lagstiftning för jakt. Enstaka förvildade, förrymda eller skadade djur som är omöjliga att fånga utan att orsaka djuret stort lidande, stressa det eller riskera att skada sig själv får dock avlivas med kulgevär genom skott i bröstet. Distansavlivning är en sista utväg när andra metoder är omöjliga att använda. Med bröstet menas det område som används som träffområde vid normal jakt, dvs. där hjärta, lungor och stora kroppspulsådern finns. Du måste förstås ändå ha rätt licens för vapnet och bör ha jägarexamen om du ska skjuta ett förvildat husdjur. Det är viktigt att tänka på kulfånget i bakgrunden ifall kulan går igenom djuret. Försök gärna få en höjd bakom djuret som kulfång eller skjut uppifrån så att kulan går i marken.

Tänk också på att exempelvis en fullvuxen tjur kan väga betydligt mer än en älg. Det är därför viktigt att använda tillräckligt kraftig ammunition. Detaljer kring detta finns i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:77, 8 kap 12 §). Skadade djur kan vara extra svårskjutna på grund av att de är stressade och påverkade av adrenalin och kan därför kräva kraftig ammunition.

Tabell 2. Enstaka förvildade, förrymda eller skadade djur, som är omöjliga att fånga in utan att djuret lider, får avlivas med kulgevär som är avsett för jakt enligt nedanstående tabell.

Djurslag	Kulgevär ¹⁾	Ammunitionstyp	Längsta skjutavstånd	Träffområde ²⁾
Nötkreatur (oskadade)	Klass 1 (endast kulgevär).	Expanderande kula ³⁾ med anslagsenergi efter 100 m på minst 2 800 J och minst kaliber 7,62 mm (mot-svarande 308 Win. med 10,7 g kula).	100 m	Bröst ²⁾
Skadade vuxna nötkreatur	Klass 1 (endast kulgevär).	Expanderande kula ³⁾ med anslagsenergi efter 100 m på minst 3 700 J och minst kaliber 7,62 mm (mot-svarande 9,3 x 62 med 18,5 g kula).	50 m	Bröst

¹⁾ Indelningen i klasser enligt Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt.

²⁾ Med "bröst" avses område hjärtat, lungor, stora kroppskärlen som används som träffområde vid normal jakt.

³⁾ Dock inte så kallad varmint-kula.

Hantering av det döda djuret

Döda lantbruksdjur ska tas om hand på ett säkert sätt för att undvika att smittsamma sjukdomar sprids och att omgivningen besväras. Ett dött djur ska t.ex. alltid förvaras skilt från de övriga djuren i besättningen och också så att vilda djur och fåglar hindras från att komma åt det. Djur som avlivats med avlivningsvätska innehåller giftiga substanser. Då är det extra viktigt att andra djur inte kan slicka i sig blodet från ett sådant avlivat djur eller komma åt att äta på det.

Insamling av döda lantbruksdjur samordnas av Svensk Lantbrukstjänst AB genom avtal med lokala entreprenörer som kör turer och hämtar upp kadaver i respektive län. Insamlingskravet gäller samtliga nötkreatur dvs. även spädkalvar. De samlas sedan upp på 13 platser runt om i Sverige för vidare transport till Konvex anläggningar i Karlskoga eller Kävlinge i Skåne. Här tas aktuella prov och därefter mals djurkropparna ner och går vidare till förbränning.

Lista över entreprenörer som arbetar med insamling av döda djur finns på sidan 27. Under maj–september hämtas djuren tre gånger/vecka och under oktober–april två gånger/vecka. Ring och beställ hämtning så snart som möjligt för att undvika förruttelse och luktproblem. Om djuret legat länge så att det börjat ruttna blir det problem för personalen som ska hantera det. Du får betala dubbel avgift för hämtningen av en djurkropp som legat för länge.

Tänk på att Lantbrukstjänsts entreprenörer kör över stora områden och i många besättningar. De behöver få din anmälan i god tid för att kunna planera sina arbetsdagar. För att minska smittrisen är det viktigt att chauffören inte behöver gå in i stallet för att hämta djuret och att lastbilen inte behöver köra igenom besättningen eller stallområdet. Det döda djuret måste placeras vid farbar väg och ligga på hårdgjord, helst gjuten yta, för att minska risken att sten kan följa med vid lastningen. Har du inte hårdgjord yta kan kroppen placeras på en hård presenning helst i skugga. Täck kroppen för att hindra vilda djur och fåglar att komma åt den. Lantbrukstjänst kan tillhandahålla container med plats för mindre djur. Liksom andra händelser ska du rapportera till CDB alla självdöda djur som slaktats eller avlivats hemma på gården.

På grund av risk för smitta är det förbjudet att lägga ut kroppar eller delar av avlivade djur i naturen om de dött eller slaktats hemma på gården. Du får heller inte använda kadaver eller slaktrester från hemsakt som foder eller åtel till vilda djur. I några delar av landet kan du lämna djur till foderslakt. Kontakta Jordbruksverket för upplysningar om godkända foderslakterier.

Insamling av kadaver samordnas av Svensk Lantbrukstjänst AB genom avtal med lokala entreprenörer.

Svensk Lantbrukstjänst AB kan stå till tjänst med containrar med plats för mindre djur.

Prov för BSE ska alltid tas på självdöda och avlivade djur äldre än 48 månader.

Obduktion och provtagning

En av de viktigaste faktorerna för att kunna obducera med bra kvalitet är att det döda djuret så fort som möjligt kommer in till obduktionslaboratoriet. För en obduktion krävs alltid att du först kontaktar en veterinär och får en remiss. En korrekt beskrivning av djurets symtom är viktigt för att kunna fastställa sjukdom och dödsorsak vid obduktionen. Är du ansluten till Nöthälsovården finns det möjlighet att få en obduktion kostnadsfritt. Om du själv som djurägare har möjlighet att direkt köra in djuret till närmsta laboratorium är det alltid det bästa. Men detta är ju inte alltid praktiskt möjligt, särskilt i norra Sverige där närmsta obduktionsanläggning kan ligga mycket långt bort. Det kan då bli nödvändigt att anlita en särskild transportör, t.ex. Svensk Lantbrukstjänst AB, annan djurtransportör eller budfirma. Observera att det bara är Svensk Lantbrukstjänst AB som

får transportera djur till Konvex obduktionslaboratorier i Karlskoga, andra transporter tillåts inte till denna anläggning.

Prov för BSE (Bovine Spongiform Encefalopati dvs. galna kosjukan) tas på alla självdöda och avlivade djur över 48 månader. Detta görs för att Sverige ska få behålla sin status försumbar risk för BSE. Därför är det mycket viktigt att du anger rätt ålder när du anmäler djuret till hämtning. Proverna bekostas av Jordbruksverket.

Om du är ansluten till Nöthälsövården finns det möjlighet att få djur obducerade kostnadsfritt. Transporten till obduktionen får dock djurägaren betala. Det är viktigt att det döda djuret kommer till obduktionslaboratoriet så snart som möjligt efter att djuret dött.

Nergrävning

Generellt är det inte tillåtet att gräva mer kadaver. Men vissa områden i framför allt norra Sverige är undantagna från insamlingskravet på kadaver. Du kan se i tabellen på sidan 26 i vilka delar av landet det är tillåtet att gräva ner kadaver. Dessa ska då grävas ner enligt anvisningar från kommunen. Om du misstänker att djuret bär på någon allvarlig smittsam djursjukdom (epizooti), t.ex. BSE måste du alltid kontakta en veterinär för bedömning.

I de områden, som inte nämns i tabellen, sköter Svensk Lantbrukstjänst AB insamlingen av kadaver. På sidan 27 hittar du adresserna till Svensk Lantbrukstjänst kontor och en karta över deras arbetsområden.

Jordbruksverkets beslut att nergrävning får ske på dessa orter bygger på att nergrävningen måste vara praktisk möjlig, lämplig plats ska finnas och att du gräver ner på ett korrekt sätt (minst 1,5 m djupt). Kommunen måste alltid först godkänna den plats där du vill begrava det döda djuret. Kommunen har ansvar för tillsynen och kan säga nej om platsen inte är lämplig.

Förbränning i gårdspanna

Jordbruksverket har möjlighet att godkänna gårdspanna för förbränning av kadaver. I dagsläget finns dock ingen i Sverige godkänd gårdsanläggning för förbränning av kadaver från nötkreatur. Vissa delar av kroppen från nötkreatur, bl.a. delar av tarmen klassas som specificerat riskmaterial och ställer därmed extra hårda krav på förbränning, bl.a. krävs efterbrännare. Kontakta Jordbruksverket för mer information om förbränningskrav.

Här kan du få hjälp

De entreprenörer som arbetar åt Svensk Lantbrukstjänst AB kan också hjälpa till att avliva djur. Någon jourverksamhet finns dock inte utan arbetet måste bokas i förväg och ersätts enligt Lantbrukstjänsts taxa. I vissa områden finns också fristående entreprenörer som avlivar djur på uppdrag, men inte heller här är det säkert att de har jourverksamhet. Om djuret lider och måste avlivas akut återstår möjligheten att kontakta jourhavande veterinär för att få jobbet utfört. Du kan också anlita utbildade lokala slaktare, liksom utbildade jägare med vapenlicens.

Försäkringar i samband med djurförluster

Hos flera försäkringsbolag har du möjlighet att försäkra dina djur för oförutsedda händelser som

- att djuret dör
- att djuret blir så svårt sjukt eller skadat att det enligt veterinär måste avlivas eller slaktas
- att djuret oförutsett helkasseras vid normalslakt

Du kan försäkra enskilda djur eller hela besättningen. Som djurägaren måste du kunna visa att djuret har dött eller har behövt avlivas genom intyg från kadaverhämtning eller veterinär.

Församlingar och områden där självdöda eller avlivade djur får grävas ner

Län	Kommun	Församling
Värmlands län	Eda	Eda, Köla, Skillingmark
	Arvika	Gunnarskog, Mangskog
	Torsby	Norra Finnskoga, Södra Finnskoga, Dalby, Östmark Vitsand, Norra Ny-Nyskoga
	Hagfors	Hagfors-Gustav Adolf
	Filipstad	Nordmark, Rämnen
Dalarnas län	Vansbro, Malung, Mora, Älvdalen, Rättvik, Orsa	Samtliga församlingar
	Gagnef	Floda
	Falun	Enviken
Gävleborgs län	Ljusdal	Los-Hamra, Kårböle
Västernorrlands län	Ånge	Haverö
Jämtlands län	Härjedalen	Samtliga församlingar
	Berg	Klövsjö, Åsarne, Storsjö
	Åre	Undersåker, Åre, Kall
	Krokom	Offerdal, Föllinge, Hotagen, Laxsjö
	Strömsund	Ström, Alanäs, Frostviken, Tåsjö, Bodum, Hammerdal, Gåxsjö, Fjällsjö
Västerbottens län	Åsele, Dorotea, Vilhelmina, Storuman, Sorsele, Malå, Lycksele, Norsjö	Samtliga församlingar
Norrbottens län	Arvidsjaur, Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare, Kiruna, Pajala, Älvsbyn, Övertalix, Övertoneå	Samtliga församlingar
	Boden	Edefors, Gunnarsbyn

På öar utan bro- eller färjeförbindelse får döda djur grävas ner.

Svensk lantbrukstjänst AB

Huvudkontor

Box 734, 531 17 Lidköping
Tfn 0510-868 64

10. Kristianstad

Kristianstads Djurtransport AB
Tfn 044-12 38 83

11. Kalmar

Kalmar Djurtransport AB
Tfn 0480-602 00

12. Varberg

Geol AB
Tfn 0340-829 99, 0706-55 88 89

14. Linköping

Kallins Åkeri AB
Tfn 0703-73 59 56

16. Skara

Sanitetsslakt i Skara AB
Tfn 0511-215 25

18. Uppsala

Upplands Nödslaktservice AB
Tfn 0706-03 54 54, 0706-20 82 54

20. Karlstad

Ekebergs Farmartjänst AB
Tfn 054-53 30 33, 0706-43 74 44

21. Borlänge

SG Nödslakt
Tfn 0706-02 91 11, 0706-02 91 12

24. Gotland

AVL. Transporter AB
Tfn 0498-330 31, 0703-30 81 00

60. Bollnäs

Bollnäs Djurservice AB
Tfn 0703-96 41 09, 0706-47 73 73

61. Lit

Lits Djurservice AB
Tfn 0703-34 54 35, 0706-75 97 90

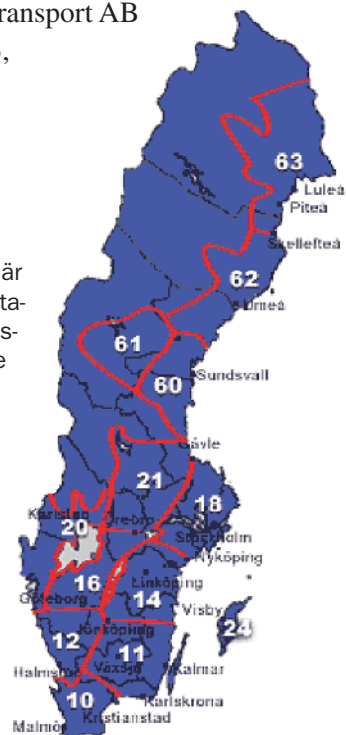
62. Taveljö

Umeå Djurtransport AB
Tfn 0706-99 62 19

63. Piteå

Lundmans Djurtransport AB
Tfn 0911-177 63,
0706-36 24 12

Området som inte är numrerat är undantaget från insamlingskrav på kadaver, se sidan 26.

Mer att läsa

- **Webbplatser**

Jordbruksverkets (www.sjv.se)

Svensk Lantbrukstjänst AB (www.svensklantbrukstjanst.se)

Statens Veterinärmedicinska Anstalt, SVA (www.sva.se/sv)

Taurus (www.taurus.mu)

Svenska Djurhälsovården (www.svdhv.org)

The Humane Slaughter Association (www.hsa.org.uk)

- **Lagar, förordningar och föreskrifter**

Djurskyddslagen (SFS nr 1988:534)

Djurskyddsförordningen (SFS nr 1988:539)

Föreskrifter och allmänna råd; SJVFS 2007:77, Saknr L22

(slakt och annanavlivning av djur)

Jordbruksverkets föreskrifter SJVFS 2006:84 (kadaverhantering)

Europa parlamentets TSE förordning (EG) nr 999/2001 (Regler för animaliskt riskavfall)

- **Facklitteratur**

Benfalk, C. et. Al. Småskalig slakt och förädling. 2007. JTI-rapport Lantbruk och Industri 360.

Djurvänlig hantering av nötkreatur, Jordbruksverket, Jordbruksinformation 2–2004

Författare och fotograf: Karin Granström, Husdjursrådgivare,
Hushållningssällskapet i Värmland.

Foto: Birgit Fag (sid. 10, 11), Maria Alarik (sid. 11)

Illustrationer: Gudrun Midebo Johansson, Kil

Jordbruksverket

551 82 Jönköping

Tfn 036-15 50 00 (vx)

E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se

www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025

JO09:4